Herstedernes første bibliotek

Af Emil Kruuse

Født 1934. Lærereksamen 1956. Lærer ved Københavns kommunale skolevæsen til 1963. Cand. psych. 1963. Assisterende skolepsykolog i Brøndbyerne 1963-1968. Ledende skolepsykolog i Albertslund 1968-94. Publikationer om specialundervisning, læsning og skoleevalueringer i Albertslund.

Herstedernes første almuebibliotek eksisterede fra 1810 til 1813. I det følgende gøres der rede for dets tilblivelse, en klage over dets oprettelse og dets videre skæbne.

Oprettelse af et almuebibliotek i Herstederne

I januar 1810 tiltrådte Jørgen Christian Svitzer stillingen som sognepræst ved Herstedøster- og Herstedvester Kirke. Han medbragte sit private almuebibliotek, som han havde oprettet for sine tidligere menigheder i Reerslev og Ruds Vedby omkring 1792.

Jørgen Svitzer belønnes for sit initiativ

Det kongelige Landhusholdningsselskab gjorde i slutningen af 1790´erne og i begyndelsen af 1800 tallet en indsats for at fremme nytænkning og opmuntre dem, der iværksatte forsøgsarbejde. I 1808 indsendte pastor Svitzer en indberetning til Landhusholdningsselskabet om sine erfaringer med sit almuebibliotek. Som belønning fik han tilbudt en pengepræmie, men han frabad sig denne sum og foreslog, at han i stedet for fik et eksemplar af alle selskabets skrifter til indlemmelse i sit almuebibliotek, og det fik han.

Illustration fra Robinson d. yngre.
(Se nr. 39 på side 20).

Bibliotekets bøger

Det nærmeste man kan komme på titlerne i dette bibliotek fremgår af en liste over anbefalede bøger til et almuebibliotek udarbejdet omkring 1800 af provst Frederik Plum, der var provst i Slagelse. Plum boede ikke længere fra Reerslev, end at det er sandsynligt, at han har vidst hvilke bøger, Jørgen Svitzer havde i sit bibliotek. I den følgende liste kan der derfor være flere bøger, som Svitzer havde i sit bibliotek.

Der var oprindeligt følgende bøger i dette bibliotek:

1. Høegh: Anvisning til et vel indrettet landbrug, 60 skilling
2. Fleischer: Agerdyrkningens katekismus. 16 skilling
3. Mansa: Hauge-katekismus, 10 skilling
4. Abildgaard: Danske heste- og kvæglæge. 24 skilling

5. Sorm: Ny og sandfærdig historie p, Jesper Hansen, hvorledes han ved tidens gode anvendelse blev af en betlerdreng til en agtbar og velholden bonde. 24 skilling.
6. Steenstrup: Den danske bondes pligter og rettigheder efter loven. 40 skilling.
7. Bærens: Formularer, kontrakter, skøder og obligationer. 1 rigsdaler 16 skilling.
8. Svendsen: Den danske husfader, 72 skilling
9. Balling: Husmoderen, eller den værdige landboquinde. 24 skilling.
10. Boisen: Veiledning til huslig lyksalighed. 72 skilling.
11. Hessel: Den gode Christine, en historie for tjenestepiger. 16 skilling.
12. Mellin og Tove: Husmidler og anvisning til deres rette brug. 48 skilling.
13. Becker: Nød- og hielpebog for bondestanden. 40 skilling.
14. Faust: Forsøg til en sundheds- katekismus. 16 skilling.
15. Mangore: Land-apotek. 72 skilling.
16. Mangore: Underretning om de bedste redningsmidler for skindøde. 24 skilling.
17. Mangor: Kort undervisning om frugtsommeliges og barselskoners pleie. 24 skilling.
18. Salzmann: Peder Jensen, eller anvisning til en fornuftig børneopdragelse. 72 skilling.
19. Bech: Veiledning til at opdrage en sund fornuftig, dydig og lykkelig afkom. 72 skilling.
20. Streithorst: Davis Claus: En sædelære for gode mennesker i alle stænder. 32 skilling.
21. Snell: Exempelbog for borger og land.almuen. 40 skilling.
22. Staal: visdomsbog for den kristelige landmand. 32 skilling.
23. Feddersen: Exempler på visdom og dyd af historien. 52 skilling.
24. Helmuth: Naturlære for menig mand og den opvoksende ungdom, til overtroens udryddelse. 64 skilling.
25. Søeborg: stjerne-katekismus for almindelig mand. 40 skilling
26. Villaume: Menneskets historie. 1 rigsdaler.

27. Hallager: Hjælpemidler til overtroens udryddelse og forstandens oplysning. 28 skilling.
28. Bergsøe: Spøgelserne. Korte fortællinger om sandhedens rige.
29. Malling: Store og gode handlinger. 1 rigsdaler
30. Bærens: Veiledning til at kende gud ved at betragte naturen. 1 rigsdaler.
31. Hallager: Folkepræken er. For at læses for bordenden. Blandede historier, fortællinger, samtaler og natur-mærkværdigheder. 32 skilling.
32. Tischer: Doctor Morten Luthers levned. Bedrifter og meninger. En bog for menigmand. 32 skilling.
33. Salzmann: Mærkværdige mænds levnedsbeskrivelser. 1 rigsdaler 16 skilling.
34. Salzmann: Constants curiøse levnetshistorie og besynderlige fataliteter. 1 rigsdaler 24 skilling.
35. Nyerup: Om herremanden Brahe og bønderne i Ørby. 56 skilling.
36. Steinbeck: Den oprigtige almanakmand. 48 skilling.
37. Morende og underholden de historiebog for den hæderlige bondestand. 48 skilling.
38. Frimann: Almuens sanger. 32 skilling.
39. Campe: Robinson d. yngre. 1 rigsdaler.

Pastor Svitzers segl og underskrift.

40. Campe: Samling af reisebeskrivelser. 1 rigsdaler 64 skilling.
41. Steinbeck: Den oprigtige almanakmand. 48 skilling
42. Hasse: Almuens lærer. 1 rigsdaler 72 skilling
43. Hasse: Landsby selskabet. 32 skilling
44. Schlez og Hasse: Almuesvennen. 1 rigsdaler.

"Fra næste uge åbner jeg et almubibliotek, som I kan bruge."

Anvendelse af biblioteket

I forbindelse med sine første prædikener i Herstederne bekendtgjorde pastor Svitzer fra prædikestolene, at menighederne gratis kunne få lov til at låne hans bøger på almuebiblioteket. Der kom imidlertid næsten ingen lånere Jørgen Svitzer mente, at det kunne skyldes, at de voksne havde svært ved at læse. I stedet tilbød han, at interesserede kunne mødes 1 aften om ugen i præstegården, så ville han og skoleholderen hjælpe dem, der kom, med at læse de ord, der kunne være svære. Der kom imidlertid heller ikke ret mange. Hans næste skridt var et tilbud om, at voksne kunne komme 1 aften om ugen i vinterperioden til oplæsning i præstegården. Lidt efter lidt udviklede disse aktiviteter sig til at blive en succes.

Svitzer håbede, at denne undervisning også kunne forbedre menighedens sædelighed, fordi den *"kunne tilbringe de lange vinteraftener på en behagelig og nyttig måde i stedet for i lediggang og derved tillige bevare deres sædelighed."*

En klage

Brugen af almuebiblioteket i Svitzers tidligere sogne, Rerslev og Ruds Vedby, havde været så stor en succes, at beboerne savnede biblioteket, og den klagede til Det kongelige Landhusholdningsselskab over, at pastor Svitzer havde taget biblioteket med, da han rejste til Herstederne. Menigheden vidste nemlig ikke, at Svitzer havde købt bøgerne for sine egne penge. Landhusholdningsselskabet fremsendte klagen til Svitzer og bad om hans kommentarer. I den anledning skrev Svitzer d. 13. januar 1811 følgende svar:

"I ærbødigt gensvar på selskabets skrivelse, hvori jeg forespørges om det eksemplar af deres skrifter til mit almene bibliotek, der var til udlån for mine forrige menigheder, dernæst om bibliotekets videre skæbne, skal jeg bringe selskabet i behagelig erindring: at jeg aldrig har skænket biblioteket til Reerslev og Vedby menigheder, men blot købt og samlet mig selv et for at låne det hele til Reerslev og Vedby menigheder, der nu forlanger mit regnskab for det. Så måtte det ikke forundre selskabet, at jeg herved sender de skænkede bøger tilbage for at fralægge mig ubehagelige erindringer for fremtiden.
For resten anser jeg, at min forrige menighed har ydmyget mig over for selskabet, som om jeg havde taget noget, som ikke var mit eget.
Svitzer"

Almuebiblioteket gik tabt i 1813.

I marts 1813 brændte præstegården i Herstedøster ned til grunden, og bl.a. hele præstens private bibliotek og almuebiblioteket gik op i flammer.

I begyndelsen af 1813 kom statsbankerotten, der betød, at pastor Svitzers formue var blevet reduceret til næsten ingenting. Desuden kostede genopførelsen af den brændte præstegård meget mere, end han fik udbetalt i brandforsikring. Pastor Svitzer havde derfor ikke råd til at anskaffe et nyt almuebibliotek.

På grund af disse ulykkelige omstændigheder fik Herstedernes første almuebibliotek derfor kun en levetid på godt 3 år.

Kilder:

Plum , F. (1802) *Haandbog for Lærere og Opsynsmænd ved Borger- og Almue-skolerne*. Odense: Fyens Stifts Adressecontoir og Bogtrykkeri.
Sjællands Stifts Bispearkiv: (1811 – 13): Indkomne breve. København: Sjællands Landsarkiv.